

Fafo

Håndtering av arbeidskonflikter

En nordisk sammenligning

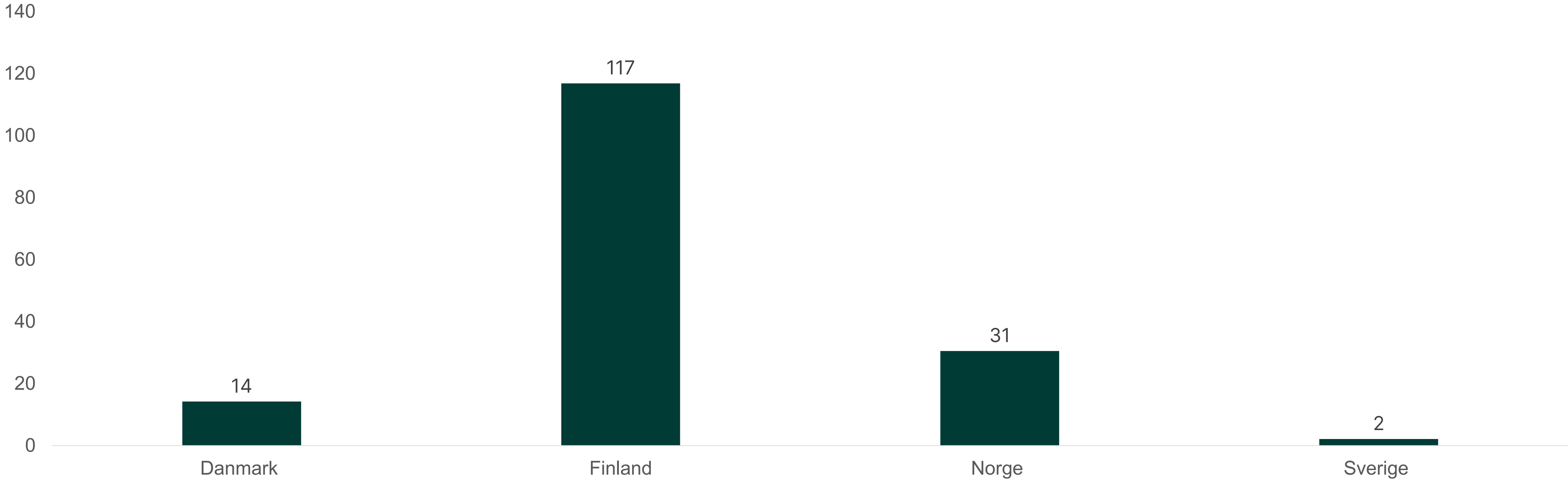
Kristine Nergaard, Balder Blinkenberg og Kristin Alsos

Fafo-seminar 09.06.2026

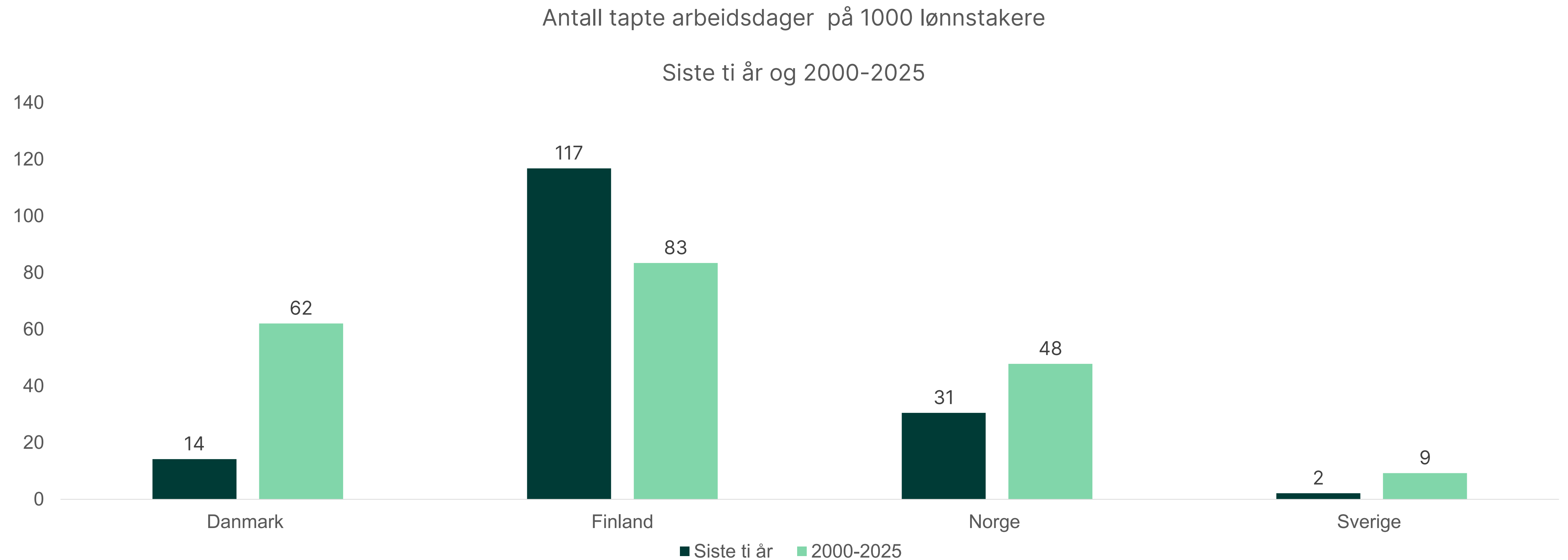
Ingen nordisk modell når det gjelder streikeomfang

Tapte arbeidsdager per 1000 lønnstakere

2016-2025

Ingen nordisk modell når det gjelder streikeomfang

Bakgrunn

- Landene har mye felles
 - Fredsplikt
 - Statlige meklingsinstitutter og tvungen mekling
 - Lønnsdannelse etter industrinormen
- Institusjonell variasjon
 - Mekanismer for koordinering
 - Konfliktformer
 - Konflikter som medfører samfunnsfare & tradisjon for statlige inngrep i form av lønnsnemnd

Forhandlingsmodeller

Lønnsdannelse bygget på industrinormen

- Konkurransetsatt industri forhandler først og gir en norm for lønnsveksten
 - Sverige: Märket
 - Finland: Den allmenne linje
 - Danmark: Spydspidsforliget
- Men
 - Ulike mekanismer for koordinering
 - Meklingsinstituttene's rolle og forpliktelse til industrinormen er ulik
 - Øker eller reduserer praktiseringen av industrinormen omfanget av arbeidskonflikter?

Sverige – lojalitet til systemet

- Industrien forhandler først og setter märket
- Forplikter partene direkte og indirekte
 - Også gjennom avtale om forhandlingsordning
- Medlingsinstituttet legger ikke fram forslag som går utover rammen
 - Skal bidra til «väl fungerande lönebildning»
- Lite diskusjon om etterslep
 - Knapt nok streiker for å bryte ut av rammen
 - Hvilken rolle spiller sifferløse avtaler?

«Under senare år är det mer sällan som tvisten över huvud taget rör fackliga krav om högre löne- och/eller andra kostnadsökningar än de som överenskommit inom industrin»

Medlingsinstituttet 2026.

Danmark – de facto centralisert samordning

- Industrien forhandler først
- Kobling (sammenkjedning) i Forligsinstitutionen
 - Forslag legges fram for de som ikke når enighet
 - Det stemmes samlet, JA eller NEI for hele privat sektor
- Samordning også i offentlige sektor
- Reguleringsordningen
 - Lønnveksten i offentlig sektor skal følge privat sektor
- Få, men store konflikter - ofte regjeringsinngrep
- Lønnsløft i form av trepartsforlik i 2024

Tabel 1: Faktisk udmøntning fra reguler. regionale og det statslige område

	KL
1.4.2006	
1.10.2006	1,00 %
1.4.2007	
1.10.2007	0,41 %
1.4.2008	
1.10.2008	1,47 %
1.4.2009	
1.10.2009	0,48 %
1.4.2010	- 0,32 %
1.10.2010	
31.3.2011	- 1,23 %
1.1.2012	- 0,08 %
1.4.2012	
1.10.2012	- 0,05 %

Finland – en modell som ikke helt har landet

- Desentralisering til en tilnærmet «svensk modell» etter sterkt statlig press 2016++
 - En modell basert på sterk koordinering fortsatt minst forankret i Finland
 - Sprakk f.eks. i kommunal sektor i 2022
- Nye bestemmelser om riksmeklerens ansvar
 - Omdiskutert, var ønske om sterkere føringer
 - Den almene linje lå også til grunn tidligere (?)
- Sterkere motsetninger enn i øvrige Norden?

Ved utførelsen av sine meklingsoppgaver skal mekleren, med sikte på å ivareta den overordnede samfunnsøkonomiske interesse, opptre slik at lønnsdannelsen fungerer på best mulig måte og arbeidsmarkedets funksjon ikke settes i fare.

Ny bestemmelse i meklingsloven 2025, vår oversettelse

Former for arbeidskamp

To nordiske konfliktmodeller

Dansk/norsk modell

Arbeidsstans (streik og lockout) dominerer.

Arbeidsforholdet sies opp.

Uttømmende definisjon av lovlige
kampmidler.

Svensk/finsk modell

Bredt repertoar av «myke» kampmidler.

Tilgang til punktstreiker og rullerende
streiker.

Arbetsgivare och arbetstagare som är bundna av kollektivavtal får inte vidta eller delta i arbetsinställelse (lockout eller strejk), blockad, bojkott **eller annan därmed jämförlig stridsåtgärd**
(Medbestämmandelaget, § 41)

Lagstiftaren har velat hålla öppet för hur olika former för stridsåtgärder kan komma att utvecklas. **Vad som ska anses vara en stridsåtgärd anges inte i lagtexten.** Enligt praxis fordras en åtgärd, som vidtas i påtryckningssyfte och har en kollektiv form.

(Nystrøm, 2025)

Sverige og Finland

- Konfliktforløp – fra myke tiltak til hardere skyts
 - Blokader av overtid og merarbeid, forbud mot å bytte vakter
 - Mindre ressurskrevende for organisasjonene enn streik
- Regler for arbeidsstans – åpner for punktstreik / rullerende streiker

2022: Streik i kommunal sektor.

- Krav om nytt lønnsprogram for offentlig ansatte.
- Flere forbund iverksatte overtidsblokader og forbud mot vaktbytte.
- I helse- og omsorgssektoren pågikk konflikten fra februar til oktober.

Arbeidskamp som truer liv og helse mv.

Partene tar ansvaret

Bidra til at slike situasjoner ikke oppstår

Frikrets

Forhandlinger om uttaket

Etter at varsel er gitt. Forhandlingene skjer på lokalt nivå, og kan føre til at varsler trekkes tilbake.

Nemndsbehandling som ris bak speilet

Konflikten utsettes til nemnda har behandlet saken (maks to uker).

SVERIGE

Partene tar ansvaret

Løse situasjoner der slik fare
oppstår

Skyddsarbeite

Arbetstagare är skyldig att utföra skyddsarbete. Till skyddsarbete hänförs arbete som fordras för avveckling av verksamheten på ett tekniskt försvarligt sätt eller till förebyggande av fara för människor eller skada på egendom. Lika med skyddsarbete anses arbete som någon är skyldig att utföra på grund av särskild föreskrift i lag (KHA § 27).

SVERIGE

Partene tar ansvaret

Løse situasjoner der slik fare oppstår

Skyddsarbeite

Dispensasjoner

Der det ikke finnes regler om skyddsarbeite.

Der vilkårene for skyddsarbeite ikke er oppfylt.

Fra partenes autonomi til statlig regulering

Hovedmekanisme: skyddsarbejde

«Med skyddsarbejde avses arbejde som er nødvendigt ved en arbejdsstrid for at fare for medborgeres liv eller helbreds ska kunne forhindre eller for at sådan egendom som specielt udsættes for fare till följd av arbejdsstriden ska kunna skyddas.»

Lagen om statens tjänstekollektivavtal (664/1970) § 11

Både ansatte i konflikt og ansatte som ikke er i konflikt har plikt til å utføre slikt arbeid.

Partene forhandler om omfanget fra dag til dag under en pågående konflikt på virksomhetsnivå.

Partene sentralt har i hovedsak hatt en rådgivende funksjon.

Lovpålagt begrensning

Ny lovgivning om minimumsbemanning

Partene har ansvar for å sikre en rekke områder mot alvorlige farer ved iverksettelse av en arbeidskonflikt (meklingsloven § 8d).

Arbeidsgiver skal søke avbøtende tiltak, og hvis det ikke går, forhandle med motparten om begrensning av konflikten.

- Begrensning av omfang eller skyddsarbeite

En arbeidskonflikt i strid med disse reglene er ulovlig med mindre arbeidsgiver kan unngå de alvorlige følgene.

8 d § (13.6.2025/307)

Tryggende av nødvendige funksjoner under en arbeidskonflikt

Arbeidstagar-, tjenstemanna- og tjensteinnehavarforeningar ska när de verkställer en arbeidskonflikt genom en begränsning av arbeidskonflikten eller genom skyddsarbete se till att arbeidskonflikten inte omedelbart, konkret och allvarligt äventyrar

1) sådan intensivvård och vård vid enheter med intensivövervakning, jourvård, prehospital akutsjukvård, förlossningsvård, behandling av sjukdomar, vård av patienter på sjukhusavdelningar, fortlöpande vård eller läkemedelsbehandling som är nödvändig för att trygga människors liv eller hälsa eller annan med sådan vård eller behandling jämförbar vård eller behandling eller till sådan vård eller behandling anknutna undersökningar, provtagning, läkemedelsförsörjning eller skötandet av sådana nödvändiga stödfunktioner utan vilka den ovannämnda vården eller behandlingen som är nödvändig för att trygga liv och hälsa inte kan ges på ett patientsäkert sätt,

2) sådan hemvård, boendeservice, verksamhet vid barnskyddsenheter eller socialjourer som är nödvändig för att trygga människors liv eller hälsa eller annan därmed jämförbar socialvårdstjänst,

3) polisens, räddningsväsendets, sjöräddningstjänstens eller Nödcentralverkets uppgifter för att trygga människors liv eller hälsa i anslutning till brådskande utryckningar, upprätthållande av allmän ordning och säkerhet, patienttransporter eller olycksbekämpning eller nödvändiga uppgifter vid slutna inrättningar för att trygga människors liv eller hälsa,

4) nödvändigt underhåll, nödvändig reparation eller nödvändig övervakning av maskiner, anordningar eller annan materiell egendom som är väsentlig med tanke på förutsättningarna för att fortsätta med en näringsverksamhet, i syfte att förhindra att egendomen skadas eller i syfte att säkerställa trygg urdrifttagning och idriftsättning av anläggningar,

5) utförandet av uppgifter som är nödvändiga för att avvärja miljöskador vid industrianläggningar, kraftverk, vattenverk, avfallshanteringsanläggningar, avloppsreningsverk, produktionsenheter inom jordbruket eller transporter av farliga ämnen eller utförandet av andra uppgifter som är nödvändiga för att avvärja miljöskador,

6) djurs välfärd så att de orsakas smärta eller lidande på grund av att nödvändig skötsel av djur, veterinärtjänster som kommunen ordnar, avbytarservice, djurtransporter eller avlivning av djur på behörigt sätt förhindras,

7) utförandet av uppgifter som är nödvändiga för att trygga Finlands territoriella integritet och upprätthålla gränssäkerheten och som ankommer på försvarsmakten,

Gränsbevakningsväsendet eller polisen eller andra aktörer som ansvarar för sådana uppgifter, 8) utförandet av uppgifter som är nödvändiga för att det högsta statliga beslutsfattandet ska fungera och som anknyter till beredningen av beslut, tillgången till information och säkerheten,

9) utförandet av sådana uppgifter inom produktion, distribution, transporter eller trafikstyrning som behövs för att säkerställa tillgången till energi, värme, vatten, läkemedel och medicintekniska produkter, livsmedel eller bränslen som är nödvändiga för människors liv eller hälsa,

10) polisens verksamhet för att utreda synnerligen allvarliga brott eller förhindra dem,

11) utförandet av uppgifter inom domstolsväsendet eller åklagarväsendet som enligt lag ska utföras skyndsamt samt verkställigheten i anslutning till dem,

12) utförandet av underhålls- eller serviceuppgifter eller värdetransporter som är nödvändiga för att trygga en fungerande digital betalningsrörelse eller tillgången till kontanter,

13) funktionsdugligheten för sådana säkerhetsnät, radaranläggningar och andra elektroniska

Beordring

Ny bestemmelse om beordring

Ny bestemmelse i arbeidstidsloven gir arbeidsgiver en mulighet til beordring.

Kan brukes dersom situasjoner som nevnt i *medlingslagen* oppstår og ikke kan løses gjennom den fremgangsmåten loven fastsetter.

Foto: MS Stockphoto

Oppsummering

Hva påvirker konfliktomfanget?

Modellene bygger på like grunnprinsipper, men ulike institusjoner

Alle land har spenninger i lønnsdannelsen mellom privat og offentlig sektor, men likevel ulike konfliktomfang

- Koordineringen fungerer på ulike måter
 - DK: Kobling av uravstemninger og reguleringsordning
 - SE: Intern justis og frivillige bindinger, dempes spenningene av sifferløse avtaler (?)
 - FIN: Spenninger/konflikter i partssamarbeidet – ny modell ikke etablert
- Forskjeller i arbeidskampmidler: Forlenger eller forkorter konfliktene?

Hvordan drive arbeidskamp uten at liv og helse trues?

Forhandlinger om unntak fra konfliktene i større utstrekning enn i Norge

- Ved varsel om konflikt
- Underveis i konflikten

Uenigheter om unntak forskyves til etter arbeidskonflikten er over

- Arbeidsgiver kan beslutte eller beordre den streikende på jobb i nødssituasjoner, og denne muligheten brukes

